

Н. В. ДАЦІЙ*Київський національний лінгвістичний університет***О. Ф. САВЧЕНКО***Полтавський університет економіки і торгівлі*

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки, 2017, вип. 54(3), с. 5–15

Розглянуто проблеми еколого-економічного стану навколишнього природного середовища, причини їх виникнення в Україні, запропоновано рекомендації виходу з екологічної кризи.

Антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники розвинених країн світу, а це значить, що ситуація, яка склалася, потребує переосмислення і розроблення нової стратегії та підходів до природокористування, що ґрунтуються на гармонізації відносин між природою і суспільством. Нині спостерігаються тенденції до загострення екологічних проблем внаслідок посилення антропогенного навантаження на довкілля, що може спричинити переростання екологічної кризи в екологічну катастрофу, яка загрожуватиме знищенням усього живого на Землі. Охорона навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини — невід’ємна умова сталого та соціального розвитку України. Ці вимоги передбачає Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” (Відомості Верховної Ради України. 1991 р. Ст. 546). Цей Закон визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони природного середовища в інтересах нинішнього та майбутніх поколінь. Згодом Концепція сталого розвитку була визнана на першому глобальному та представницькому рівні країнами світу на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992). Рекомендована всім країнам світу декларація слугувала як загальна стратегія подолання екологічної кризи. В основу її покладено ідею узгодженого управління взаємопов’язаними сферами: економікою, екологією і соціальною сферою [12, 18].

У монографії О. Ф. Савченко “Економіка, організація і управління раціональним природокористуванням на макрорівні” відзначається, що за станом здоров’я громадян Україна посідає одне з найнижчих рейтингових місць у Європейському регіоні, а в світі — 99 місце серед 145 взятих для оцінки країн [7].

В Україні існує низка екологічних та соціальних проблем, які необхідно вирішувати негайно. Адже в результаті екологічного впливу на стан населення відбуваються зміни в генетиці людей та тварин, які передаються: через рослинність, вирощену на забруднених землях; хімікатами та радіонуклідами зі щільністю понад 15 Кі/км^2 [4, 20].

Нагадаємо, що 16 лютого 2005 р. вступив у дію Кіотський протокол до рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй з питань зміни клімату.

Україна підписала Кіотський протокол, яким визначені кількісні показники щодо скорочення викидів парникових газів, і ратифікувала його 4 лютого 2004 р. [10, 151]. Для кожної країни встановлено диференційовані показники викидів в атмосферу, Україна не повинна перевищувати рівень викидів 1990 року за цим протоколом.

Згідно з Програмою ООН з навколишнього середовища у європейських держав поширена “зелена” економіка [11, 9–12]. “Зелена” економіка — це така економіка, “яка підвищує добробут людей і забезпечує соціальну справедливість і при цьому істотно знижує ризики для навколишнього середовища та його збіднення”. Тобто така економіка, в якій зростання доходів і зайнятості забезпечується державними та приватними інвестиціями, що зменшують викиди вуглецю і забруднення, підвищують використання енергії та ресурсів, запобігають втраті біорізноманіття та зменшення екосистемних послуг. Вважається, що така економіка повинна бути низько вуглецевою, ресурсоефективною та соціально інклюзивною [11].

Проаналізуємо окремі еколого-економічні проблеми, що виникли в Україні при здійсненні виробничих процесів, та визначимо науково-методичні підходи для збереження навколишнього природного середовища і безпечного проживання населення в Україні.

Все, що відбувається з порушенням екологічного законодавства в Україні, є низьким рівнем екологічної освіти, немає належної відповідальності, совісті і порядності серед посадовців і пересічних громадян. Все це в цілому характеризує низьку екологічну культуру населення держави.

Щодо трактування парникових газів, то наводимо таке їх визначення: “гази, які затримують інфрачервоне випромінювання земної поверхні, що призводить до глобального потепління на планеті. До основних парникових газів належать: діоксид вуглецю (CO_2), метан (CH_4), оксид азоту (N_2O), гідрофторвуглець (ГФВ), перфторвуглець (ПФВ) та гексафторид сірки (SF_6)” [2, 8].

Багато хвороб, зокрема й виникнення пухлин, може спричинити споживання забрудненої нітратами води (якщо їх вміст хоча б удвічі перевищує норму). Великі мінуси має й узвичаєна система знезараження питної води — хлорування, під час якої можуть утворитися канцерогенні хлорвмісні сполуки. Ще одним (і досить вагомим) чинником є стан застарілих водогінних мереж, які є джерелом додаткового мікробного забруднення, перенасичення води солями важких металів. У населених пунктах Черкащини, наприклад, 17 % усіх проведених у 2013 році 2000 проб води з поверхневих джерел водопостачання не відповідали нормам питної води [2, 8]. Із 2000

проб криничної води в сільській місцевості Черкащини 40 % проб води не відповідають вимогам за санітарно-хімічними показниками, 15 % — за мікробіологічними показниками, 40 % — понаднормово забруднені нітратами. Приватні криниці в Україні санепідемстанціями не перевіряються (вартість дослідження договірна).

Населення України турбує забруднення криничної води нітратами — понад 40 % криниць має понаднормову кількість нітратів.

Стосовно привізної води, що дуже поширено у м. Бердянську, на березі Азовського моря, яку купують мешканці населених пунктів (таких підприємців СЕС перевіряє не планово, а лише за зверненням споживачів), то порушення виявляли в облаштуванні свердловин, утриманні автомобілів для транспортування води та дотриманні гігієни людей, які доставляють воду. Важливою особливістю водних ресурсів України є те, що значна частина стоку найбільших річок (зокрема, Дніпра, Дунаю) формується за межами країни. Тому населенню України доводиться користуватися водою тієї якості, що надходить від сусідів. Забезпеченість України річковим стоком з розрахунку на душу населення є меншою, ніж у середньому в Європі. Окрім цього, великою є різниця у водних ресурсах окремих регіонів. У Карпатах стік води з одиниці площі у 20–30 разів більший, ніж на півдні та сході країни. Водночас саме на півдні та сході обсяг води, що споживається, є найбільшим. Саме там розташовані значні площі зрошувальних земель і сконцентровані підприємства енергетики та чорної металургії. До цього можна додати, що особливістю річок України є значна мінливість у часі. Зазвичай найменша водність спостерігається саме тоді, коли потреби у воді найбільші.

Оскільки йдеться про водні ресурси в Україні, то доцільно порушити питання щодо забезпечення держави рибою. Україна має найбільшу в Європі площу внутрішніх водойм. Понад 1 млн 100 тис. га водного дзеркала створюють унікальні можливості як для штучного вирощування риби (аквакультури), так і для промислу дикорослих видів. А ще є Азовське та Чорне моря, вихід у Світовий океан. Це величезний потенціал, який може забезпечити потреби країни в рибі фактично повністю. На думку фахівців Інтелектуального центру з питань раціонального використання водних ресурсів України, ми можемо самі задовольнити українських споживачів, хоч і не на 100 %, але левову частку ринку — напевно. Міністерство охорони здоров'я рекомендує споживати 200 кг рибної продукції на душу населення. В Україні споживають лише 14 кг, з яких українського виробництва — тільки два. Отже, треба повернутися обличчям до рибної галузі й почати її відновлювати. Особливу увагу Україні слід звернути на відновлення океанічного флоту. Але є дані дослідників про те, що внаслідок забруднення за останні 35 років інтенсивність життя в морях та океанах знизилась на 30 %, а щорічна продукція нектону (плаваючих живих організмів), зокрема промислових риб, — не менш як на 20 млн т (газета “Урядовий кур’єр”. № 32 (5 (6) за 19 лютого 2014 р. С. 21).

Відомий в курортному місті Бердянську лікар О. Я. Пилипенко у місцевій газеті “Бердянские ведомости” № 6 (263) за 8 лютого 2007 р. пояснив причину

вимирання людей у цьому місті. Зазначимо, що смертність цього курортного міста у динаміці по роках весь час збільшується. На думку лікаря, медицина на смертність впливає на 10–15 %, решта 85 % припадає на соціально-економічні, екологічні та інші фактори [1, 13].

Викиди підприємств і транспорту та їхній склад шкідливих речовин, навіть у малих дозах, можуть спричинити багато лиха, адже лабораторними дослідженнями було знайдено миш'як та важкі метали — свинець, цинк, мідь, молібден, концентрації яких перевищують фонові у 15–16 разів.

Забрудненість територій побутовими відходами, будівельним сміттям робить Україну непривабливою для туризму і належного відпочинку людей. Всі порушення, що призводять до збитків у природному середовищі, є результатом низької культури суспільства, низького рівня освіти тощо.

В Україні для громадян уже запроваджують екологічний лікнеп. Так, наприклад, у м. Дніпро організували некомерційний соціальний проект Екостарт (курси з екології). На курсах навчали як бути розумним споживачем: обирати корисні продукти харчування, чисту воду, не бути обдуреним хитрими маркетологами, заощаджувати ресурси тощо.

Курс складається з дев'яти лекцій по півтори години. Знання з екології надають досвідчені активісти громадського руху ЕкоДніпро за спеціально підготовленим посібником, що розділений на тематичні модулі: сміття, енергія, вода, їжа, побутова хімія. Курси Екостарт проходять у кав'ярнях та інших доступних закладах харчування м. Дніпро. Ці та подібні заходи сприятимуть підвищенню екологічної культури молоді. Для таких навчань доречно, хоча би коротко, розкрити деякі проблеми екологічної безпеки харчування населення в Україні [7, 139].

Використання консервантів, які додаються у продукти харчування, що потрапляють на прилавки магазинів в Україні, є дуже поширеним. Детальний опис барвників харчових продуктів, штучно синтезованих сполук, — Е-добавок наведено у монографії О. Ф. Савченко [7, 139–142].

За оцінками науковців, майже половина всіх продуктів містить генетично модифіковані організми (ГМО). Автор монографії прямо зазначає, що “вживання продуктів з ГМО чітко призводить до зменшення народжуваності та погіршення демографічної ситуації в Україні, тобто до зменшення населення в цілому, а відповідно і працюючого населення” [7, 140–142].

Без повітря і води неможливе життя на планеті Земля. Чим ми дихаємо і що п'ємо — про це йтиметься далі. Тим мешканцям, хто купує привізну воду (наприклад, м. Бердянськ), слід вимагати у продавців такої води свідоцтво якості.

В асоціації питної води України вірно вважають, що оскільки на реалізацію заходів національної програми “Питна вода” в державі бракує коштів, влада разом з представниками бізнесу повинна долучитися до реконструкції водогонів [3, 8].

Дуже скоро, як за газ, заговорять у державі про виснаження морських живих ресурсів. Зокрема, є дані про те, що внаслідок забруднення за останні 35 років інтенсивність життя в морях та океанах знизилась на 30 %, а щоріч-

на продукція нектону (плаваючих живих організмів), зокрема промислових риб, — не менш як на 20 млн т.

Спеціалізовані рибні господарства (зазвичай вони знаходяться поза межами населених пунктів) — це одне, а ставки у селі або біля села, як багатофункціональні водойма, — інше. І це треба буде прописати у законі. Трапляється, що сільрада віддає у користування сільський ставок якомусь багатієві, як рибну водойму, який виловлює все зі ставка і потім перестає ним займатись. Або забруднює ставок до такої міри, що там не можна ні купатись, ні вести іншу рекреаційну діяльність (“Урядовий кур’єр”. 2014 р. № 32 (5161). С. 21). Тому ставки, особливо у сільській місцевості, не можна надавати в користування рішенням тільки селищних рад. Має бути погодження центральних органів влади у галузі рибного господарства і Мінекології. Слід розробляти відповідні режими рибогосподарського використання, щоб урегулювати застосування (наприклад, взагалі заборонити) хімічних та біологічних препаратів, визначити місця для купання та любительського рибальства, як це передбачає постанова Кабінету Міністрів України тощо. Але поки що практика не надто позитивна, хоча над цим питанням працюють держава і науковці. Тепер в Україні стосовно риби додалися нові проблеми — відокремлення Криму, а відповідно і втрата промислового виловлювання риби в акваторіях Чорного моря. Нині державі варто належним чином звернути увагу на внутрішні (материкові) рибні водойми для поповнення біологічного продукту харчування населення України.

Еколого-економічна безпека в Україні залежить від стану навколишнього природного середовища України. Україна — одна з найбільших за територією, чисельністю населення та економічним потенціалом держава Європи. На її території зосереджено величезні природні багатства, але надмірна концентрація промисловості і сільського господарства зумовила катастрофічне забруднення повітря, води та ґрунту.

Джерелами забруднення атмосферного повітря в Україні є енергетика, металургія. На забруднення довкілля надто впливають вугільна, газова, машинобудівна, хімічна промисловість, сільськогосподарське виробництво, комунально-побутове господарство і транспорт. Транспортні засоби викидають в атмосферу 95 % свинцю, 47 % оксиду карбону та 31 % вуглеводнів. У галузі промисловості найбільше забруднюють атмосферу енергетика (32 %), металургія (27 %), вугільна промисловість (23 %), обсяги викидів підприємств цих галузей промисловості становлять понад 80 % усіх викидів по країні.

Для визначення валових викидів в атмосферу пропонується порівняння регресії:

$$Y = 0,87X_v + 3830,$$

де Y — валові викиди забруднень, тис. т; 0,87 — коефіцієнт пропорційності; X_v — валовий внутрішній продукт, млрд грн; 3830 — оптимальний валовий викид забруднень в атмосферу, тис. т.

У більшості промислових міст гранично допустимі концентрації забруднення атмосферного повітря по двоокису нітрогену, оксиду карбону, дво-

оксиду сульфуру. Найбільш негативного впливу зазнають міста: Дніпро, Дніпродзержинськ, Кривий Ріг, Маріуполь, Донецьк, Дебальцеве, Бурштин, Запоріжжя, Луганськ.

Особливе значення для життя й виробничої діяльності людей в Україні відіграють земельні ресурси. Їхнє раціональне використання, збереження, підвищення родючості ґрунтів — неодмінна умова нарощування продовольчого потенціалу держави. Земельний фонд України характеризується високим біопродуктивним потенціалом. При раціональній структурі землекористування і відповідному рівні виробництва наша земля здатна прогодувати 300 млн осіб. Для потреб виробництва сільськогосподарської продукції залучено понад 70 % території суходолу. Розораність територій становить 57,5 %, у США — 15,8 %, Великій Британії, Франції, Німеччині — 28–32 %. Найбільш еродовані сільськогосподарські угіддя у Донецькій — 70,1 %, Луганській — 63,5 % та Одеській областях — 52,2 %. Близько половини сільськогосподарських угідь еродовані у Миколаївській та Харківській областях. Щорічно площа еродованих земель зростає на 80–90 тис. га [7; 8; 10]. В окремих регіонах України, де проведено осушення земель, відбувається неконтрольоване зниження рівня ґрунтових вод, зменшення потужності органічної маси, а в районах зрошення — підтоплення і засолення ґрунтів, деградація чорноземів, що призвело до негативних екологічних наслідків у районах Полісся та на півдні України. Нині 14,5 % загальної площі поливних земель зазнають ерозії, 1,5 % — перезволоження, понад 4 % стали солонцювати та засоленими. Збільшення мінералізації ґрунтових вод загрожує засоленням земель. Майже на усіх землях спостерігається неухильне зниження рівня ґумусу в ґрунтах [7].

Значної екологічної шкоди земельні ресурси зазнають через забруднення ґрунтів викидами промисловості та використання засобів хімізації в аграрному секторі, а також через забруднення значних площ у місцях розташування великих тваринницьких комплексів і птахофабрик.

Ситуація із забрудненням територій ускладнилася після аварії на Чорнобильській АЕС. З використання вилучено 119 тис. га сільськогосподарських угідь, у тому числі 65 тис. га ріллі. В Україні є також величезна небезпечна територія площею понад 50 тис. км², забруднена радіонуклідами, яка лежить за межами зони відчуження і становить 133,1 тис. га [4, 12].

Залишається невирішеним питання охорони землі при видобутку корисних копалин. В Україні налічується понад 160 тис. га землі, яка потребує рекультивації. Таким чином, сучасне використання земельних ресурсів не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушено, зокрема, екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень, що негативно впливає на стійкість агроландшафту.

Ускладнений радіологічний стан зумовлений як наслідками Чорнобильської катастрофи, так і наявністю великої кількості штучних і природних джерел іонізуючого випромінювання. Майже половина всієї електроенергії в Україні виробляється на атомних станціях, на яких працює 15 атомних блоків загальною потужністю 13,618 тис. мВт. За кількістю реакторів та їхньою

потужністю Україна займає восьме місце у світі та п'яте в Європі. У шести областях України розташовано регіональні підприємства УкрДО "Радон" з переробки та зберігання радіоактивних відходів усіх галузей народного господарства.

Ядерна енергія в Україні використовується в усіх галузях економіки. Сьогодні існує близько 8 тис. підприємств та організацій (тільки в Києві майже 400), які використовують понад 100 тис. джерел випромінювання [7].

Нагальною залишається проблема відходів. Місця їхнього зосередження не відповідають санітарно-гігієнічним вимогам, спричиняючи інтенсивне забруднення ґрунтів, поверхневих і підземних вод, а також атмосферного повітря. Питання накопичення та утилізації відходів є однією з основних екологічних проблем нашої держави. На сьогодні на території України накопичено 5 млрд т токсичних відходів. Серед яких найнебезпечнішими є важкі метали, нафтопродукти, не придатні для застосування пестициди.

Велику проблему в Україні становлять й утилізація, складування та знищення відходів промисловості. З урахуванням сучасного технологічного рівня переробки відходів в Україні серед загальної кількості відходів, що утворюються щороку, реальну цінність становлять 410–430 млн т. Утилізується лише третина загальної кількості відходів. Площа земель, зайнята тільки під відвали видобутку і відходи збагачення та переробки мінеральної сировини, становить близько 160 тис. га. З кожним роком їхня кількість збільшується. Наявна маса вторинних продуктів у перерахунку на 1 км² території України перевищує аналогічний показник для США у 6 разів та у 3 рази — для держав Європейського Союзу.

Отже, нині екологічна небезпека є складною для українського населення. Ці проблеми мають загальнодержавний і, зрештою, глобальний характер, проте вирішувати їх потрібно на загальнодержавному, регіональному та локальному рівнях.

Великої шкоди Україні завдає тінізація економіки. Насправді 50 % випуску валової продукції знаходиться в тіні, а відповідно і не виділяється достатньо коштів на покращення екологічного стану в державі.

Явища тінізації економічної діяльності здебільшого виявляються в харчовій промисловості, приховуються під застосуванням різних альтернативних форм розрахунків, за допомогою фінансових інструментів та інших тінювих форм. Зокрема, значна питома вага готівкових розрахунків між підприємствами та фірмами створює можливість для використання неврахованого готівкового обігу. Основними факторами, що сприяють поширенню готівкових розрахунків серед підприємств харчової промисловості у міру зменшення рівня їх впливу, є ухиляння від податків, недосконалість системи банківських розрахунків, потреба в готівці для покриття неформальних витрат (зокрема, на хабарі деяким чиновникам), загальна економічна та політична нестабільність.

Світову громадськість нині дедалі більше непокоять кліматичні зміни та їхній негативний вплив на життєдіяльність людства. Це дуже вагомий привід не лише для наукового обґрунтування цих явищ, а й для розроблення та

запровадження практичних дій, спрямованих змінити ситуацію на краще. Таким є, приміром, один із пілотних проектів національного значення “Збереження та стале використання торфовищ”, що запрацював на Чернігівщині в рамках програми “Clima East” і триватиме чотири роки [9, 11]. Східне Полісся багате на торфовища, відновлення яких дасть змогу реально вплинути на скорочення викидів парникових газів. Усе просто: торфові болота у природному стані накопичують вуглець, а пересохлі й занедбані — навпаки — це джерело його викидів. Поле діяльності тут дуже широке, тим більше, що Чернігівщина перебуває на п'ятому місці в Україні за кількістю осушених меліорованих земель, площі яких займають майже 300 тис. га. Щоб повернути їх до життя, їм слід повернути воду. У природному стані торфовище здатне поглинати до 15 тис. т вуглецю з гектара, а його осушені ділянки викидають 25 тис. т парникових газів на рік. На Чернігівщині розпочато пілотний проект, який сприятиме пом'якшенню клімату.

Багато розмов ведеться щодо видобутку сланцевого газу в Україні. За даними компанії “Надра України”, 10 млрд дол. “сланцевих” кубометрів на рік може видобути Україна. Від співпраці з американською нафтогазовою компанією “Шеврон Юкрейн Б. В.” Україна очікує отримати 20 млрд дол. “сланцевих” інвестицій. Безумовно, видобуток сланцевого газу в Україні, наприклад у Прикарпатті, може вирішити на певний час енергетичну незалежність, але гонитва за власним прибутком від експлуатації своїх надр може призвести до екологічного лиха у густо заселених регіонах. Екологія може відійти на другий план. Хто дасть гарантії стосовно безпеки довкілля? Сланцевий газ успішно видобувається у США, в інших же країнах тривають розвідувальні роботи. Втім, нині у США немає однозначної відповіді, яку саме шкоду потенційно може завдати видобуток газу через 20–50 років (газета “Урядовий кур'єр”. 2013. № 160. С. 5).

Курортне місто Бердянськ, що на узбережжі Азовського моря, важко назвати курортним. Берег Азовського моря “Верхова”, берег “Заливу”, що в центрі міста, берег курорту “Бердянськ” весь час забруднені відпочиваючими, місто мало озеленене привабливими деревами, бракує охайних туалетів, а Бердянська коса, що є курортним півостровом Азовського моря, забудована та забруднена так, що пересічному громадянину важко знайти місце відпочинку біля моря. Дозвіл в'їзду автомобілів на її територію забруднює повітря, створює шум та небезпеку для пішоходів. Все це дає право нам стверджувати, що місто втрачає свою привабливість. У цьому “допомагає” і сусідній Маріуполь, який скидає стічні води з фекальної каналізації і своїх підприємств в Азовське море. Нерідко за цих обставин створюється замор азовського бичка влітку. Від нестачі кисню у морській воді він тоннами викидається на берег і гине, а держава втрачає величезну кількість цінного морського біологічного продукту, яким харчується населення.

Таким чином, в Україні поряд з тривалою економічною кризою існує досить велика і екологічна криза. Збитки у природному середовищі, а відповідно і в економіці, від екологічної кризи весь час зростають. Неефективно діють контролюючі організації за екологічними обставинами.

Кошти, що виділяють на покращення екологічного стану в Україні, часто витрачаються не за призначенням і в недостатній кількості. Проблеми у сфері екологічної модернізації соціально-економічних систем спричиняються низькою теоретико-методологічною розробленістю питань “озеленення” економіки. Нагальною в Україні є проблема переробки сміття, якого щорічно утворюється 10–11 млн т. Звалищами зайнято 2600 га земель сільськогосподарського призначення. Вважається, що в середньому їх у містах утворюється приблизно 1 тонна на 1 людину на рік. Взагалі в Україні накопичено понад 160 млрд т. сміття та відходів виробництва тощо. Зазначимо, що у світі вже докладають зусиль, щоб відмовитися від викопного палива, що дасть можливість ліквідувати накопичення відходів та руйнування ландшафтів. Необхідно підвищити рівень екологічної культури на виробництвах, екологічної освіти, здійснювати контроль у місцях масового відпочинку суспільства. Належить активно впроваджувати наукові розробки в галузі екології, виділяти кошти на природоохоронні наукові розробки і виконання природоохоронних заходів.

Література

1. *Пилипенко О. Я.* Чинники впливу на стан здоров'я мешканців Бердянська // Бердянские ведомости: Бердянська суспільно-політична газета. Бердянськ. 2007. № 6 (263). С. 13.
2. *Кирей В.* Джерело життя перетворюється на джерело хвороб // Уряд. кур'єр. 2014. 16 січ. С. 8.
3. Звернення учасників засідання з розгляду стану національної системи охорони здоров'я / А. К. Кінах [та ін.] // Укр. мед. часоп. Актуальні питання клінічної практики. 2017. № 2 (118). С. 20–90.
4. *Кузін Н. В.* Еколого-економічний механізм реабілітації деградованих і малопродуктивних земель сільськогосподарського призначення: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.06. К.: Ін-т агроекології і природокористування НААН України, 2017. 40 с.
5. *Мельник П. П.* Еколого-економічні основи управління природокористування в агросистемах: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.06. К.: Ін-т агроекології і природокористування НААН України, 2017. 36 с.
6. *Савенко Б. В.* Еколого-економічні засади збалансованого використання альтернативних джерел енергії: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.06. К.: Ін-т агроекології і природокористування НААН України, 2017. 20 с.
7. *Савченко О. Ф.* Економіка, організація і управління раціональним природокористуванням на макрорівні: монографія: в 2 ч. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. Ч. 2. 193 с.
8. Статистичний щорічник України за 2015 рік. Київ: ДССУ ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2016. 575 с.
9. *Тютюнник Є.* Погоду робитимуть торфовища // Уряд. кур'єр. 2013. 14 листоп. С. 11.
10. *Хвесик М. А., Голян В. А.* Інституційна модель природокористування в умовах глобальних викликів: монографія. Київ: Кондор, 2007. 480 с.
11. *Шкарупа О. В.* Індикатори екологічної модернізації соціально-економічних систем у контексті зеленого зростання економіки регіону // Механізм регулювання економіки: міжнар. наук. журн. 2015. № 1. С. 9–20.

12. Шкуратов О. І. Організаційно-економічні основи екологічної безпеки в аграрному секторі України: теорія, методологія, практика: монографія. Київ: ТОВ "ДКС-Центр", 2016. 356 с.

Дацій Н. В., Савченко О. Ф. Еколого-економічний аналіз стану довкілля в Україні. Проаналізовано економічні та екологічні проблеми, що виникли в Україні при здійсненні виробничих процесів. Визначено науково-методичні підходи для збереження навколишнього природного середовища і безпечного проживання населення в Україні. Встановлено, що в Україні зберігається низький рівень екологічної освіти. Доведено, що в державі відсутня належна відповідальність серед посадовців і пересічних громадян за порушення екологічних обставин належної совісті і порядності. На прикладі міста Бердянськ доведено прямий вплив на здоров'я мешканців екологічних проблем. Також істотно впливають на здоров'я людей такі фактори: неякісне повітря, забруднена вода, неякісні, модифіковані продукти харчування. Встановлено такі джерела забруднення довкілля в Україні: енергетика, металургія, вугільна, газова, машинобудівна, хімічна промисловість, сільськогосподарське виробництво, комунально-побутове господарство і транспорт. Доведено, що нині екологічна небезпека є складною для українського населення. Класифіковано екологічні проблеми та шляхи їх вирішення за глобальним, загальнодержавним, регіональним та локальним рівнями.

Datsiy N. V., Savchenko A. F. Ecological-economic analysis of the state of the environment in Ukraine. The analysis of economic and environmental problems that arose in Ukraine during the implementation of production processes was carried out. The scientific-methodical approaches for preservation of the natural environment and safe living of the population in Ukraine are determined. It is established that Ukraine has a low level of environmental education. It is proved that in the state there is no proper responsibility among officials and ordinary citizens for violation of environmental conditions of due conscience and decency. An example of the city of Berdyansk has been shown to have a direct impact on the health of inhabitants of environmental problems. The following factors have a significant impact on human health: low-grade air, contaminated water, poor quality, modified food. The following sources of environmental pollution in Ukraine were established: energy, metallurgy, coal, gas, machine building, chemical industry, agricultural production, communal services and transport. It has been proved that the ecological danger at the present time is difficult for the Ukrainian population. The ecological problems and ways of their solution on the global, national, regional and local levels are classified.

Даций Н. В., Савченко А. Ф. Эколого-экономический анализ состояния окружающей среды в Украине. Проведен анализ экономических и экологических проблем, возникших в Украине при осуществлении производственных процессов. Определены научно-методические подходы для сохранения окружающей природной среды и безопасного проживания населения в Украине. Установлено, что в Украине сохраняется низкий уровень экологического образования. Доказано, что в государстве отсутствует надлежащая ответственность среди должностных лиц и рядовых граждан за нарушение экологических обстоятельств надлежащей совести и порядочности. На примере города Бердянск доказано прямое влияние на здоровье жителей экологических проблем. Также существенно влияют на здоровье людей следующие факторы: некачественный воздух, загрязненная вода, некачественные, модифицированные продукты питания. Установлены следующие источники загрязнения окружающей среды в Украине: энергетика, металлургия, угольная, газовая, машиностроительная, химическая промышленность, сельскохозяйственное производство, коммунально-бытовое хозяйство и транспорт. Доказано, что экологическая опасность в настоящее время является сложной для украинского населения. Классифицированы экологические проблемы и пути их решения на глобальном, общегосударственном, региональном и локальном уровнях.

Надійшла 28 вересня 2017 р.